

ВЕРБАЛІЗАЦІЯ КОНЦЕПТУ РУХУ В ПРОСТОРІ В СУЧАСНІЙ КИТАЙСЬКІЙ МОВІ

Досліджується концепт руху в просторі як одиниця лінгвокультури, що відображає специфіку національної картини світу. Способи вираження культурних концептів мовними засобами, які утворюють систему по принципу поля – де є доволі чітке ядро і розпливчата периферія. Рух поряд із категоріальними поняттями “простір” та “час” визначається як форма існування матеріального світу і є однією з найбільш значущих сфер буття людини.

Ключові слова: *концепт, вербальна репрезентація, когнітивна категорія, ядро, рух у просторі.*

Концептологічне вивчення мови в китайській лінгвокультурі є доволі цікавим та перспективним, оскільки за способом мовного позначення концепти в китайській мові зафіксовані в ідеографічних знаках – ієрогліфах. Ієрогліф за своєю суттю є картинкою, що несе певний зміст, і завдяки своїй іконічній природі детально характеризує внутрішню форму концепту. Ієрогліф відображає національно-культурну специфіку світосприйняття китайців, основні характеристики якого можуть бути сформовані як цілісне, пряме і практичне відображення реальності у свідомості.

Специфічною ознакою людської свідомості є фрагментарне сприйняття й осмислення картини світу. Значущим для нашого дослідження є кінетичний фрагмент картини світу, уся сукупність знань про який зосереджена в концепті «рух». Складний і багатовимірний концепт «рух» містить низку релевантних семантичних ознак, а саме: напрямок, просторова локалізація, спосіб руху, інтенсивність, шлях, мета, місцезнаходження. Дані семантичні ознаки детермінують вибір мовних засобів, насамперед дієслівних лексем, за допомогою яких експлікується змістовні характеристики концепту «рух» в конкретних висловлюваннях.

Традиційно в структурі концепту виділяють ядро і периферію (ближню і дальню). Ядром концепту «рух» в українській мові є дієслово «*рухатися*», яке має просту семантичну структуру, нейтральне стилістичне забарвлення і передає ідею переміщення в просторі в найзагальнішому вигляді. В англійській мові йому відповідає дієслово «*to move*» (*рухатися*), в китайській мові – дієслово 走 (*yǐu*). Концепт «рух» розпадається на приватні складові. Одним з його основних семантичних компонентів є просторова локалізація. В сучасній китайській мові, згідно даних Словника сучасної китайської мови [1], нараховується 144 ієрогліфи, що мають детермінант «рух». Усі знаки із даним детермінант так чи інакше пов'язані із ідеєю освоєння простору, які, у свою чергу, описують: цілеспрямоване пересування; неконтрольований рух; спрямований рух; оцінку дистанції; абстракції відносно лінії простору – часу тощо. Ядро семантичного поля дієслів руху в китайській мові становлять дієслова: 来*приходити*; 去*йти*; 上*вгору*; 下*вниз*; 进

заходити; 出 *виходити*; 回 *повертатися*. Периферію – *跑бігати*, *往бродити*, *开водити*, *爬лазити*, *飞літати*, *游плавати*, *推тягати*. В китайській мові концепт «рух» репрезентується ключовою лексемою ‘рухатися’, яка є ядром досліджуваного концепту. Близня периферія лексики ‘рухатися’ включає семи: 1) «йти» (走路去 – *йти пішки*); 2) «Рухати (ся)/пересувати (ся)» (这种怎么不走哇! – *цей годинник не йде!* 3) «Покидати/переселятися» (我该走了 – *мені треба йти*); 4) «навідуватися» (走亲戚 – *відвідувати родичів*). Таким чином ближню периферію концепту «руху» складають лексеми, які репрезентують поняття пересування. Дальня периферія включає семи: 1) «виявитися/стати відомим» (走漏风声 – *виказати секрет*); 2) «змінити початковий стан» (茶叶走味了 – *чай втратив смак*).

В сучасній мові дієслово 走 ‘йти’ поступово витісняє зжитку дієслово 去 в його знаменному значенні – ‘іти’. В ‘Російсько-китайському словнику’ під словом ‘йти’ (‘покидати’) як перший переклад зазначене 走 і лише потім 去. Слово 去 (а не 走) продовжує вживатися в сполученні із непрямым доповненням, тобто в 出去 ‘піти’ (‘вийхати’) [5: 365]. Сама ідея пересування, що підходить до автономного значення 走, залишається нейтральною. Основні дієслова пересування у просторі 来 ‘прийти’ і 去 ‘піти’ орієнтовані винятково на мовця (спостерігача) – в який бік відносно нього здійснюється пересування. Автономне пересування завжди виявляється не маркірованим: порівн. 我来 “Я приїду” і 我坐车来 “Я приїду машиною”. При цьому, варто зауважити, що «дієслова переміщення» залишаються виключно прерогативою людського роду. Тільки двонога істота із вертикальним розміщенням тіла може стати об’єктом дієслова 走. Представники тваринного світу можуть лише 爬 «повзати», 跑 «бігати», 跳 «стрибати», 游 «плавати» або 飞 «літати».

Напрямок руху є основною семантичною ознакою дієслів в українській та китайській мовах. Специфікою українських дієслів руху є широке використання різних префіксів, що вказують на напрям руху. В китайській мові напрямком є експліцитно маркованою ознакою. В способі переміщення, що є ще однією істотною семантичною характеристикою руху, виділяються два аспекти: самостійне переміщення суб’єкта і переміщення суб’єкта за допомогою транспортних засобів. Значення шляху, яке також грає істотну роль для сприйняття руху, відрізняється великим різноманіттям. У ньому може відбитися весь процес руху. Пересування може відбуватися в різному середовищі – у повітрі, по воді, по землі. Рух по землі є прототипним [4: 56].

Рух являє собою цілеспрямований процес, в якому виділяють початковий, проміжний і кінцевий пункти. В українській мові орієнтири початку і кінця руху виражаються, переважно, за допомогою префіксальних дієслів, в англійській мові – за допомогою фразових дієслів (дієслова у поєднанні з прийменниками і післясловами), в китайській – семи початку і кінця руху присутні в семантиці дієслів. Дієслово 来 “прийти” при наявності кінцевої точки дії (КТД) виражає ідею контактності. Це момент досягнення мети дієслова-денотата; в той момент, коли для дієслова 去 “піти” досягнення мети відбувається у момент відділення від початкової точки дії (ПТД), тобто через дистанційність. Ознака контактності – найважливіша серед семантичних характеристик напрямкових дієслів. [2: 40].

В архаїчній картині світу китайців рух людини асоціюється передусім із його цілеспрямованим рухом у просторі, із напрямком та швидкістю цього пересування, а також із слідами, що залишилися у процесі освоєння простору; рух у фізичному змісті зафіксовано й упорядковано ієрогліфами, оформленими шістьма ключами: 足 “нога”;

走”ходити”; 走 «рух»; 马 “кінь”; 车 “колісниця”; 舟 “човен”. Проте, незважаючи на розмаїття способів пересування, зафіксованих ключами й оформлених ними, основні дієслова пересування у китайській мові не розрізняються за ознакою автономності/ неавтономності. Неавтономне пересування позначається нероздільно значеннями “інструмент” і “місце” з експлікацією способу контакту з ними людини: 坐车 (“їхати машиною”), 坐飞机 (“добиратися літаком”), 骑自行车 (“їхати на велосипеді”). Валентність “на чому” реалізується обов’язково лише при входженні у рему речення (我坐飞机去, 你呢? - Я добиратимусь літаком, а ти?) [2: 37].

Виявлені концептуальні змісти передають не тільки значення пересування та переміщення, але значення матеріального благополуччя людини, економічне становище, зміну стану, настрою тощо (去职 – *йти з займаної посади* (去 йти+ 职 робота); 去勢 – *каструвати* (去 йти+ 勢 сила); 去年 – *минулий рік*; 去台 – *китайці, що переїхали до Тайваню*; 去世 – *піти з життя* (世ера, життя); 来港 – *приїхати до Гонконгу (Хангконт)*, 来归 – *вийти заміж* (来 прийти+ 归 ставати разом); 来火 – *розлізтися* (来 прийти+ вогонь). 来世 – *нове життя, в іншому житті* (来 прийти+ 世ера, життя).

Парадигма дієслів, що позначають пересування, може бути значно розширена за рахунок фразеологічних зворотів. В українській та китайській мові можна знайти чимало прислів’їв та приказок, значення яких пов’язане з концептом «пересування». Ціннісна сторона даного концепту конкретизується у вигляді різних норм поведінки, які умовно згруповані в нормативні комплекси (аксіоми поведінки): 1) *Аксіоми життєзабезпечення* (потреба дізнаватися дорогу під час подорожі) 出门就是路 (досл. Виходиш з дому, ось – дорога) – Язык до Києва доведе; (не варто часто зупинятися в дорозі) 不怕慢就怕站, 站一站, 二里半 (досл. Не бійся повільно йти; бійся часто зупинятися; зупинишся – два з половиною лі) Під лежачий камінь вода не тече; 2) *Аксіоми контакту*: треба бути скромним / 出门三辈小 (досл. Вирушаєш в мандрівку, стаєш молодшим на три покоління); треба вести себе так, як ведуть чужих містях 出门问路如乡问俗 (досл. Вирушаєш в далеку дорогу – дізнайся дорогу; прийдеш на нове місце – дізнайся звичай) В чужий монастир із своїм уставом не ходять; 3) *Аксіоми безпеки* (Не треба поспішати в організації подорожі 紧行无好步, 急水难打鱼 (досл. Швидко йдеш – жодного спокійного кроку, у швидкій воді не зловиш риби) Тихіше їдеш, далі будеш; 行船要石叫, 扬帆要看疯 (досл. Їдеш на човні, треба знати підводні камені; розпускаєш вітрила, треба дивитися на вітер) – Вдома рука і нога спить, в дорозі й голівонька не дримає; треба бути передбачливим 江湖走得老六月带棉袄 (досл. Досвідчені мандрівники навіть у червні беруть із собою пальто) – йди в море на тиждень, а хліба бери на рік; треба уникати труднощів і небезпеки в подорожі 行船走马三分命 (досл. Їхати на човні і їхати верхи – <лише> третина долі <залежить від мандрівника >) Говорила мне своячинка, что на дороге бывает всячинка; 4) *Аксіоми розсудливості*: варто подорожувати 读万卷书, 行万里路 (досл. Прочитати десять тисяч книг, пройти дорогу за тисячу лі) – Пічка ніжить, а дорога вчить; не можна зрозуміти життя, не відчувши труднощів у дорозі 在家不知出门的苦 (досл. Люди, які вдома сидять, не знають страждань людей у далекій подорожі) – Хто в морі не бував, той горя не знав [3: 129].

В традиційній китайській культурі подорож/дорога асоціативно пов’язані з ідеєю труднощів, в той час як у слов’янській культурі на перший план виходить ідея випробування себе в подорожі, в протиставленні з природною стихією. У загальному плані це пов’язано з тим, що в китайській культурній традиції немає жорсткого протиставлен-

ня людини і природи, людина мислиться як органічна частина природи 天人合一 (досл. небо і людина об'єднуються в одне ціле).

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Словарь современного китайского языка [ред. Люй Шу-сян.]. – Пекин: Шану, 1996. – 1869 с.
2. Тань Аошуань. Китайская картина мира: Язык, культура, ментальность. – М. : Языки славянской культуры, 2004. – 240 с. – (Язык. Семиотика. Культура. Малая сер.).
3. Лю Цзюань. Концепт «Путешествие» в китайской и русской лингвокультурах: дис. канд. филол. наук : 10.02.20 / ЛЮ Цзюань – Волгоград, 2004.
4. Никитина И.Г. Способы репрезентации концепта «движение» в разноструктурных языках: дис. канд. филол. наук : 10.02.20 / Никитина И.Г. – Чебоксары, 2010. – 207 с.
5. Русско-китайский словарь [текст Чэнь Чан-хао, А. Г. Дубровский, А. В. Котов.]. – М.: Изд-во иностранных и национальных словарей, 1951. – 974 с.

Стаття надійшла до редакції 05.08.14

А. Остапчук, ассист.
КНУ имени Тараса Шевченко, Киев

ВЕРБАЛИЗАЦИЯ КОНЦЕПТА ДВИЖЕНИЯ В ПРОСТРАНСТВЕ В СОВРЕМЕННОМ КИТАЙСКОМ ЯЗЫКЕ

Исследуется концепт движения в пространстве как единица лингвокультуры, отражающая специфику национальной картины мира; способы выражения культурных концептов языковыми средствами, которые образуют систему по принципу поля (четкое ядро и размытая периферия). Движение наряду с категориальными понятиями «пространство» и «время» определяется как форма существования материального мира и является одной из наиболее значимых сфер бытия человека.

Ключевые слова: *концепт, вербальная репрезентация, когнитивная категория, ядро, движение в пространстве.*

A. Ostapchuk, Assistant Professor
Taras Shevchenko National University of Kyiv, Kyiv

CONCEPT OF MOTION IN SPACE'S VERBALIZATION IN MODERN CHINESE

Research is dedicated to verbalization of concept of motion in space as a lingocultural unit. This unit reflects specifics of national world picture. We also study ways of expressing cultural concepts by means of linguistic terms. Movement along with categorical concepts of "space" and "time" is defined as a form of material world existence and is one of the most important spheres of human being.

Keywords: *concept, verbal representation, cognitive category, the core motion in space.*